

Recenzja pracy doktorskiej mgr Anny Baracz, *Doskonalenie zawodowe nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w Powiecie Puławskim w latach 1999-2016.*

(promotor dr hab. Edmund Juśko, prof. UR)

Tematyka dotycząca kształcenia nauczycieli jest często podejmowana przez badaczy dziejów oświaty. Wyniki tych badań pozwalają nie tylko na retrospektywne spojrzenie w naszą przeszłość edukacyjną, ale stanowią punkt wyjścia do doskonalenia systemu kształcenia zawodowego nauczycieli, zwłaszcza, jeżeli dotyczą one niezbyt odległej przeszłości. Do tego nurtu badań zaliczyć należy recenzowaną pracę mgr Anny Baracz. Autorka omówiła ważne zagadnienie, jakim jest doskonalenie zawodowe nauczycieli, koncentrując się na wybranym obszarze, w tym przypadku Powiecie Puławskim, a całość problematyki przeanalizowała w niezwykle ważnym okresie w dziejach polskiej oświaty na początku XXI wieku, kiedy po transformacji ustrojowej dokonano zasadniczych reform szkolnictwa. Problematyka recenzowanej pracy, ze względu na szeroki obszar badawczy i okres badań, wymagała gruntownego i wnikliwego opracowania, stąd też słusznie została obrana, jako temat rozprawy doktorskiej.

Autorka z racji swojej pracy zawodowej okazała się być kompetentną osobą, znającą problematykę, a przede wszystkim posiadającą dobre rozeznanie w źródłach dotyczących badanego tematu. Informacje uzyskane z materiałów archiwalnych, Pisząca uzupełniła źródłami drukowanymi i publikacjami, bezpośrednio lub pośrednio związanymi z tematem. Kwerenda archiwalna, jak i bibliograficzna została przeprowadzona w sposób prawidłowy i zasługują na szczególne podkreślenie.

Konstrukcja pracy jest przemyślana i słuszna. Autorka przyjęła układ problemowy, co umożliwiło pogłębioną analizę poszczególnych zagadnień, aczkolwiek nie do końca była konsekwentna w realizacji tego założenia. Praca składa się z siedmiu rozdziałów poprzedzonych *Wstępem*, zawiera również *Bibliografię*, wykazów tabel wykresów, schematów,

fotografii, *Aneks* i *Zakończenie*. Statystyczne ujęcia danych w postaci tabel, wykresów i schematów, jak i zamieszczenie licznych fotografii ułatwia recepcję tekstu. Dodać należy, że praca napisana jest poprawnym językiem, w sposób jasny i zrozumiały.

Cele i założenia metodologiczne pracy zostały poprawnie omówione we *Wstępie*. Metoda monografii pedagogicznej uzupełniona o sondaż diagnostyczny były trafne i właściwe dla osiągnięcia celów postawionych w pracy. Trzeba tu jednak zaznaczyć, że Autorka nie posłużyła się bezpośrednio sondażem diagnostycznym, a wykorzystała wyniki ankiet prowadzonych przez Powiatowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Puławach, z którym jest związana. Stanowiły one istotne uzupełnienie wyników uzyskanych w drodze solidnej analizy dokumentów i źródeł drukowanych. Autorka, pomimo, że nie jest profesjonalnym badaczem, wykazała się dobrym przygotowaniem metodologicznym, a nawet intuicją badawczą, co potwierdzają poprawnie przeprowadzone analizy dokumentów, sformułowane wnioski i uogólnienia. Pomimo solidnego podejścia do tematu i włożonych starań, praca ma jednak pewne niedociągnięcia, które należałoby usunąć przed ewentualnym jej drukiem.

W pierwszej kolejności należałoby uporządkować treści opracowania i skrócić niektóre jego fragmenty, zwłaszcza te, które nie wiążą się bezpośrednio z tematem, a dotyczą spraw szkolnictwa i polityki oświatowej. Stworzenie rozdziału wprowadzającego, poświęconego charakterystyce badanego obszaru pod względem rozwoju szkolnictwa, pozwoliłoby na umieszczenie w nim rozdziału *Spółeczność nauczycielska 1999-2016*, którego treści niezbyt odpowiadają przyjętemu tytułowi.

Omówienie i ocenę treści opracowania należy rozpocząć od *Wstępu*. Autorka w sposób wyczerpujący zdefiniowała tu podstawowe pojęcia związane z problematyką badawczą, jak też sformułowała cele pracy. Niestety zabrakło tu jednak klasycznych elementów, jakie powinny się znaleźć w każdym wprowadzeniu do tematu, a mianowicie uzasadnienia wyboru obszaru i okresu, którego dotyczą badania. Należało w tym miejscu odpowiedzieć na szereg pytań: Czym wyróżniał się powiat puławski pod względem doksztalcania nauczycieli? Czy można go uznać za obszar specyficzny, zasługujący na odrębne potraktowanie? Czy tylko ze względu na pracę zawodową Autorki został wyróżniony monograficznym opracowaniem. Odpowiedzi na te pytania były konieczne, tym bardziej, że Autorka deklarowała we *Wstępie* chęć porównawczego ujęcia tematu. To samo dotyczy okresu badawczego. Szkoły ponadgimnazjalne powstały z dniem 1 września 2002 roku. Powiatowe Centrum Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli w Puławach powstało w 2001 roku. Czemu więc rok 1999 został przyjęty, jako początek badań?. W pracy brakuje tego uzasadnienia, jak i uzasadnienia zamknięcia badań na roku 2016. Pytanie o ramy chronologiczne opracowania jest o tyle

zasadne, że prawie wszystkie ujęcia statystyczne zamieszczone w pracy (pomimo tytułów wykresów i tabel) rozpoczynają się od lat 2001-2002. Kilkakrotnie też Autorka wykracza poza 2016 rok, a analizowanie różnych przepisów oświatowych z tego roku nie miało już większego znaczenia, gdyż ich realizacja była dopiero w kolejnych latach po 2016 roku.

W niektórych przypadkach prezentowane dane mają charakter wybiórczy, co uniemożliwiło naświetlenie dynamiki badanych zjawisk. Trzeba w tym kontekście zwrócić uwagę na *Wykres 1. Liczba szkół średnich w latach 2000 – 2005*, (s. 43), dotyczący rozwoju oświaty na badanym obszarze. Podano tu tylko dane z 1999 i 2005! roku. Zapewne jest to błąd w druku i chodzi tu o rok 2015, bo w innym przypadku wykres nie miałby sensu. W zestawieniu ujęto także szkoły zawodowe i przysposabiające do zawodu, co nie jest zgodne z tytułem wykresu. Podobnie jest w Tabeli 4. *Szkoły ponadgimnazjalne prowadzone przez Powiat Puławski historia zmian w latach 1999-2016*. Problem w tym, że szkół ponadgimnazjalnych w 1999 roku jeszcze nie było.

Wspomniałem już o solidnej podstawie źródłowej, szczególnie jeżeli chodzi o źródła drukowane. Jest ich tu w nadmiarze. W pierwszym rozdziale, aż siedem stron przeznaczono na wykaz *najważniejszych aktów prawnych obowiązujących w oświacie w latach 1999-2016* (s. 28-35). Niestety zabrakło w tym wykazie fundamentalnych dokumentów z 1999 roku, (*Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. - Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego*, Dz.U. 1999 nr 12 poz. 96; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie sposobu i terminów dostosowania działalności dotychczasowych szkół podstawowych do wymogów nowego systemu szkolnego oraz tworzenia gimnazjów*, Dz.U. z 1999 r. nr 14, poz. 124), do których zresztą Autorka odwołuje się w dalszej części pracy, a znalazły się natomiast ustawy o ochronie danych osobowych informacji niejawnych, dostępie do informacji publicznej, o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, kodeksy: karny, administracyjny, cywilny, wykroczeń, ustawa o pomocy społecznej, o sporcie i cały szereg innych rozporządzeń, które zdaniem Autorki są *najważniejsze* dla oświaty, a z przyczyn oczywistych nie zostały poddane analizie, gdyż nie wiążą się bezpośrednio z tematem pracy. Wykaz ten został powtórzony w *Bibliografii* tyle, że tu zachowany został układ chronologiczny. Kolejne zestawienie dokumentów zamieściła Autorka omawiając powstanie PCDZN w Puławach.

Rozdział czwarty, *Działalność Powiatowego centrum Doskonalenia Zawodowego nauczycieli*, (brakuje doprecyzowania, w jakim okresie) ma kluczowe znaczenie dla całości opracowania, gdyż mgr A. Baracz spojrzała na problematykę doksztalcania zawodowego nauczycieli z perspektywy tej instytucji. Placówka ta była głównym, choć nie jedynym,

organizatorem wszelkich form doskonalenia zawodowego nauczycieli na podległym sobie terenie. Słusznie więc Autorka na niej skupiła swoją uwagę. Wszechstronna analiza działalności dydaktycznej centrum, została poprzedzona omówieniem genezy jego powstania, podstaw prawnych, kadry i zaplecza materialnego. Z danych, które zaprezentowano w tym rozdziale, jednoznacznie wynika, że PCDZN w Puławach w swoich działaniach nie tylko realizowało założenia statutowe, ale podejmowało również szereg inicjatyw we współpracy z podobnymi instytucjami na terenie kraju i brało udział w realizacji kilku projektów finansowanych z funduszy europejskich. Rozdział napisany z dużym wyczuciem tematu, niepozbawiony obiektywnych stwierdzeń i komentarzy. Ogólna uwaga, jaka nasuwa się po lekturze tego fragmentu opracowania, dotyczy układu treści w podrozdziale *Zadania i formy działalności*. Gdyby Autorka zachowała tu problemowy układ treści, a nie wprowadzała w niektórych fragmentach chronologicznego, to rozdział ten zyskałby na jasności i byłby zdecydowanie bardziej czytelny.

Pewien niedosyt jest po lekturze rozdziału piątego (*Problem doskonalenia zawodowego nauczycieli w kontekście nadzoru pedagogicznego*). Dokonano tu zestawienia i omówienia dokumentów prawnych regulujących nadzór kuratoriów nad placówkami kształcącymi i doksztalającymi nauczycieli. W mniejszym stopniu należało się tu skoncentrować na postanowieniach *Ustawy z 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty* (Dz. U. z 2015, poz. 357), gdyż zmiany wprowadzone na mocy tego aktu dotyczą ostatniego roku objętego badaniami. To samo dotyczy systemu ewaluacji. Dokładnie natomiast zostały omówione procedury sprawowania różnych form nadzoru, ewaluacji, zasady hospitacji, cele rad pedagogicznych, system dofinansowania szkoleń; tylko wszystko zostało zawieszona w próżni, gdyż nie mamy odniesień do badanego obszaru i sposobów realizacji nadzoru pedagogicznego na tym terenie, oczywiście w kontekście doksztalania nauczycieli. Podobnie też w rozdziale szóstym (*Znaczenie bazy materialnej w procesie doskonalenia zawodowego nauczycieli*), marginalnie potraktowano te zagadnienia, które dotyczą kwestii finansowania doskonalenia zawodowe nauczycieli.

Ostatni rozdział opracowania (*Ocena stanu doskonalenia zawodowego nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych w Powiecie Puławskim w latach 1999-2016*), jest faktycznym podsumowaniem i zamknięciem całości problematyki związanej z doskonaleniem zawodowym nauczycieli. Przeprowadzone tu gruntowne analizy nie dotyczą *Stanu obecnego*, jak sugeruje to tytuł pierwszego podrozdziału, a lat objętych badaniami. Autorka dokonała licznych zestawień, na podstawie, których była w stanie uchwycić m.in. zamiany odnośnie zainteresowania nauczycieli tematyką doskonalenia zawodowego. Uzyskane wyniki mogą się

wydać zaskakujące. Okazuje się, że w latach 2006-2012 nauczyciele największe zainteresowania przejawiali tematyką wychowania i profilaktyki, aczkolwiek pod koniec tego okresu zainteresowania te wyraźnie osłabły (wykr. 35), to jednak w kolejnych latach pojawiła się znowu tendencja zwiększająca. Dane tego typu, stanowiły niezwykle cenny materiał dla wspomnianej jednostki. Z tekstu opracowania wynika, że od 2007 roku prowadzone były w niej systematyczne badania ankietowe, wśród uczestników różnych form doskonalenia zawodowego. Wyniki tych badań były systematycznie analizowane i posłużyły, jako podstawowy materiał do tworzenia oferty edukacyjnej PCDZN w Puławach. W całym tym procesie zapewne aktywnie uczestniczyła Autorka recenzowanej pracy z racji zatrudnienia. Pozwoliło jej to również na obiektywne oceny efektów doskonalenia zawodowego nauczycieli, jak i kwestii organizacyjnych z tym związanych. Obok pozytywnych stron, zaakcentowała także problemy, z jakimi w tym czasie przyszło się zmierzyć władzom lokalnym i jednostkom oświatowym, realizującym usługi szkoleniowe dla nauczycieli. Wszystkie pozytywne i negatywne aspekty tych działań zostały w sposób zwięzły wyartykułowane w *Zakończeniu* opracowania.

Od strony warsztatowej jest kilka potknięć. Autorka stosuje odsyłacze zarówno w tekście jak i na dole strony, czasami nawet obydwie zapisy jednocześnie (np. s. 142,146). Nie stosuje także skróconych zapisów przy kolejnej cytacji dokumentu czy opracowania. W zestawie bibliograficznym podano kilkadziesiąt uchwał Rady Powiatu Puławskiego, podając tylko ich daty. Jako dokumenty powinny mieć także tytuły.

Powyższe uwagi nie mogą zasadniczo obniżyć wartości rozprawy, która stanowi istotny wkład do badań dotyczących kształcenia i doksztalcania nauczycieli w Polsce w początkach XXI wieku i zgodnie z założeniem Autorki, będzie *inspirować do dalszych badań w obszarze organizacji profesjonalnego wsparcia nauczycieli* (s. 12). Praca z pewnością taką funkcję spełnia. Wartość merytoryczna opracowania sprawiła, że może ono być wykorzystane do tworzenia ogólnopolskich syntez. Jednak poza czysto naukową wartością, rozprawa A. Baracz może być znakomitym materiałem do kreowania pracy nie tylko puławskiego PCDZN, ale także podobnych jednostek w kraju, jak również dla wszelkich podmiotów organizujących doksztalcanie i doskonalenie zawodowe nauczycieli.

Na podkreślenie zasługuje ogromny wkład pracy, jaki został włożony w powstanie recenzowanej rozprawy. Praca jest obszerna (ss. 434), wielowątkowa, widać, że Autorka niezwykle solidnie podeszła do tematu, starając się pomieścić w opracowaniu możliwie jak najwięcej informacji, także z dziedzin pokrewnych. Skala tego przedsięwzięcia nie pozostała bez wpływu na niedociągnięcia, na które zwróciłem uwagę.

Reasumując, rozprawa doktorska Anny Baracz spełnia wymogi, jakie stawiane są przed tego typu pracami i zwracam się do Rady Naukowej Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o wszczęcie kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

